

ISSN 2181-922X

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

O'ZBEKISTON

2022 Vol. 1

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE AND CULTURE

2022 Vol. 1

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosarlari: Zaynobiddin Abdirashidov

Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G'aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jo'raqo'ziyev.

Tahrir hay'ati

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ülvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Üşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O'zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Oqilxon Ibrohimov (O'zbekiston)	Dilorom Ashurova (O'zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov
Deputy Editors in Chief: Zaynabiddin Abdirashidov
Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jurakuziev.

Editorial Committee

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdulahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Oqilkhon Ibrohimov (Uzbekistan)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Samixon Ashirboyev

Alisher Navoiy nasriy asarlari matnida gaplarni chegaralashga doir.....6

Baxtiyor Abdushukurov

Alisher Navoiy asarlaridagi etnonimlar.....19

Zulxumor Xolmanova

Omonimlar – tafakkur omili.....30

Sanjar Mavlyanov

O'zbek tili diplomatik terminlari tizimida semantik munosabatlar.....45

Elyor Xonnazarov

O'zbek tilshunosligida zamoni ifodalovchi grammatik shakllar tasnifi...55

Adabiyotshunoslik. Tarjimashunoslik

Tanju Seyhan

Ali Şir Nevâyî ve Kalem.....66

Muhittin Gümüş

Bâbürnâme'nin edebî tür açisindan özellikleri.....78

Fan. Ta'lim. Metodika

Dilnavoz Yusupova

"Xamsa" dostonlarini o'qitishda zamonaviy texnologiyalar va metodlardan foydalanish ("Farhod va Shirin" misolida).....89

San'at

Oqilxon Ibrohimov

Nazm va navo xususida.....104

CONTENT

Linguistics

Samikhan Ashirboev

Alisher Navoi's prose text is about limiting sentences.....6

Bakhtiyar Abdushukurov

Ethnonyms in the works of Alisher Navoi.....19

Zulhumor Kholmanova

Homonyms – a factor of wisdom.....30

Sanjar Mavlyanov

Semantic relations in the system of diplomatic terms of the
Uzbek language.....45

Elyor Khonnazarov

Classification of Grammatical Tense in Uzbek Linguistics.....55

Literature. Translation studies

Tanju Seyhan

Ali Şir Nevâyî and Pen 66

Muhittin Kumush

Features of Baburname as a literature genre.....78

Science. Education. Methodology

Dilnavoz Yusupova

Modern technologies and use of methods (in the example
of "Farhod and Shirin").....89

Art

Oqilkhon Ibrohimov

About poetry and melody.....104

O'zbek tili diplomatik terminlari tizimida semantik munosabatlar

Sanjar Mavlyanov¹

Abstrakt

Mazkur maqolada o'zbek tilshunosligida erishilgan natijalarni yanada to'ldirish, takomillashtirish maqsadida o'zbek tili diplomatik terminlar tizimida guruhlararo va leksemalararo semantik munosabatlar yoritilgan. O'zbek tilining diplomatik terminlar sistemasi ham o'ziga xos tarkibiy tuzilishga va turli lisoniy qiymatli leksemalarga ega sistema hisoblanadi. Mazkur sistemaga mansub leksemalar va leksemalar guruhining leksik-semantik munosabatlarini aniqlash, o'zbek tili leksikasining sistemaviy xususiyatlarini ochishga yordam beradi. Maqolada inson ongida mavjud bo'lgan diplomatik tushunchalarni aks ettiruvchi leksik birliklarning paradigmatic qatorlarini belgilashga, inson ongida anglatgan mazmuniy mundarijasiga, ularning nutqiy voqelanishi hamda qo'llanishi, semantik munosabatlar antonimik, partonimik, sinonimik, graduonimik nuqtayi nazardan yoritilgan.

Kalit so'zlar: *diplomatik termin, leksema, leksik-semantik munosabatlar, antonomiya, sinonimiya, partonomiya, antonomiya, graduonimiya.*

Kirish

Leksik birliklarni o'zaro ichki munosabatlariga ko'ra paradigmalariga, turkumlarga, turlarga ajratish leksemalar sistemaviy tadqiqining asosi hisoblanadi. Lisoniy birliklar inson tug'ilib, voyaga yetishi jarayonida shakllanib, shaxs ongida mujassamlashib boradi. Ular kishilar ongida muayyan paradigmalar tarzida mavjud bo'ladi. Bunday paradigmalarni, ularning yashash qonuniyatlarini ochish, belgilab berish vazifalari haligacha to'liq ochilmagan bo'lib, kishi ongida yashovchi leksik birliklarning mohiyati, yuzaga kelish va amal qilish qonuniyatlarini jamiyatda mavjud yo'nalishlar, sohalar tushunchalari asosida ochib berish tadqiqotchilar oldida turgan vaziri-

¹Mavlyanov Sanjar Djambulovich – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti.

E-pochta: sanjarmavlyanov18@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4705-7165

Iqtibos uchun: Mavlyanov, S.Dj. 2022. "O'zbek tili diplomatik terminlari tizimida semantik munosabatlar". *O'zbekiston: til va madaniyat* 1: 45-54.

falardan hisoblanadi. Tadqiqotimizning ushbu qismida inson ongida mavjud bo'lgan diplomatik tushunchalarni aks ettiruvchi leksik birliklarning paradigmatic qatorlarini belgilashga, inson ongida anglatgan mazmuniy mundarijasiga, ularning nutqiy voqelanishi hamda qo'llanishi, semantik munosabatlarini ochishga harakat qilamiz.

Lug'aviy sistema leksemalarning o'zaro o'xshashligi, farqli belgilari asosida birlashgan guruhleri hisoblanib, ular iyerarxik (pog'onali) tabiatli qurilishga ega bo'ladi. Lug'aviy sistemalar bir qator ichki sistemalardan tashkil topadi. Bu iyerarxiya lisonidan boshlanib alohida leksema, sememalarga qadar davom etadi. Bunda turli birliklar orasida ham, bir nechta yoki bitta paradigma a'zolari o'rtasida ham muayyan qat'iy lisoniy munosabatlar mavjud bo'ladi. O'zbek tilshunosligida muayyan guruhga birlashgan leksemalar va ularning o'zaro munosabatlari masalasi keng va atroflicha tadqiq qilingan [Рахматуллаев 2006, 35]. Xususan, o'zbek tilshunosligida markaziy leksemalar orasidagi ma'no munosabatlarini o'rganish darajalanish (graduonimiya), jins-tur (giponimik), butun-bo'lak (partonimik), vazifadoshlik (funksionallik) va pog'onalilik (iyerarxonimik) kabi ma'no munosabatlari farqlandi. Ushbu ajratishlar leksemalarning semantik munosabatlarini belgilanishiga keng yo'l ochdi.

O'zbek tilshunosligida erishilgan natijalarni yanada to'ldirish, takomillashtirish maqsadida ushbu tadqiqotimizda o'zbek tili diplomatik terminlar tizimida guruhlararo va leksemalararo semantik munosabatlarni yoritishga e'tibor qaratildi. Mazkur jihat leksik sathning sistemaviy tadqiqini mukammallashtirishga xizmat qiladi. O'zbek tilining diplomatik terminlar sistemasi ham o'ziga xos tarkibiy tuzilishga va turli lisoniy qiymatli leksemalarga ega sistema hisoblanadi. Mazkur sistemaga mansub leksemalar va leksemalar guruhining leksik-semantik munosabatlarini aniqlash, o'zbek tili leksikasining sistemaviy xususiyatlarini ochishga yordam beradi.

1. O'zbek tili diplomatiya terminlari tizimida graduonimiya.

Leksik birliklar o'rtasidagi ko'plab yangi munosabatlarni sistem-struktur tilshunoslikdagi tadqiqotlar kashf etdi. Semantik munosabatlar mazmun-mundarijasini partonimik (butun-bo'laklik), funksionimik (vazifadoshlik), graduonimik (darajalanish), iyerarxonimik (pog'onalilik) munosabatlari bilan boyitdi. Xususan, graduonimik (darajalanish) munosabat atroflicha tadqiq etilgan. O'zbek tilshunosligida mazkur munosabat yuzasidan S.G'iyosov, E.Begmatov, H.Ne'matov, R.Rasulov, R.Safarova, M.Narziyeva, M.Fay-

zullayev, Sh.Orifjonova, O.Bozorov [Бегматов, Неъматов, Расулов 1989, 35-40] kabi olimlarimiz tadqiqot olib borishgan.

Tilshunos olim A.Sobirov: “Moddiy borliqdagi narsa va hodisalar uzluksiz xatti-harakatda bo’ladi. Ular tashqi va ichki kuchlar ta’sirida muttasil ravishda o’z shakl-shamoyilini o’zgartirib turadi. Natijada olam qonuniyatlari asosida bitta maydonda bir narsaning turli-tuman shakllari paydo bo’ladi. Aynan mana shu narsa avval real borliqda, so’ngra tilda narsalarning bir-biriga nisbatan gradual holatida turishini ta’minlaydi”, – deb darajalanish hodisasiga munosabat bildiradi va turlarini keltiradi:

1. Maydon uzvlari o’rtasidagi ichki darajalanish;
2. Leksik-semantik guruhlar yoki mazmuniy to’dalar o’rtasidagi darajalanish;
3. Moddiy borliqdagi asosiy tushunchalarni ifodalovchi mikromaydonlar o’rtasidagi darajalanish” [Собиров 2004, 148].

Leksik tarkibdagi diplomatiya terminlari tizimi uzvlari o’rtasidagi munosabatlarning ba’zi ko’rinishlari graduonimik xarakter kasb etishiga quyidagi leksemalar paradigmasida ham guvoh bo’lish mumkin: *vakil, vakolatli diplomat, favqulodda elchi, muxtor elchi, elchi muovini, elchi*. Bunda leksemalar o’zaro “diplomatik” darajalarning oshib borishiga ko’ra shu tartibda joylashadi va *vakildan elchigacha* “diplomatik” darajasi muttasil ravishda o’sib borishi kuzatiladi.

Leksik-semantik guruhlar o’rtasidagi darajalanish esa diplomatiya terminlari tizimidagi asosiy guruhlar o’rtasida ham kuzatiladi:

- “diplomatik” faoliyat bilan bog’liq terminlar *guruhi*;
- “konsullik” arxisemasiga ega terminlar *guruhi*;
- “xalqaro” munosabatlar sifatiga ega terminlar *guruhi*.

Shuningdek, qatlamiga, tarixiyiligiga, uslubiy bo’yoqdorligiga, qo’llanish doirasiga nisbatan ham sistema leksemalari darajalanishi mumkin.

2. O’zbek tili diplomatiya terminlari tizimida sinonimiya.

Sinonimiya (ma’nodoshlik) hodisasi semantik sistemada eng ko’p uchrovchi munosabat turlaridan biridir. O’zbek tilshunosligida sinonimiya leksemalararo ma’nodoshlik hodisasi sifatida atroflicha tadqiq qilingan lug’aviy paradigmalardan biri [Хожиев 1974, 308]. Biz ushbu hodisa yuzasidagi qarashlarimizni diplomatiya terminlari tizimi bilan bog’liq holda davom ettirishni joiz deb bildik. Sistemadagi diplomatik faoliyat guruhiga kiruvchi ittifoqchi, hamkor, sheriklik leksemalari ifoda planida har xillik kuzatilsa ham, mazmun planida

bitta umumiy denotat bilan bog'liqligi natijasida o'ziga xos leksik paradigmani yuzaga keltirmoqda.

Sistema tarkibidagi har bir sinonimik qator alohida, mustaqil mikroparadigma hisoblanadi. Shu sabab semantik jihatdan sinonimik qatordagi birliklar o'zaro uzviy bog'liq. Masalan, diplomat, elchi, vakil qatoridagi leksemalar atash semalari asosida bitta paradigma uyushishi ma'noviy munosabatni yuzaga keltirmoqda. Professor Mengliyev "sinonimiya hodisasi haqida gapirganda leksik (leksemik) emas, balki semantik (semamatik) sinonimiya deyish to'g'riroq bo'ladi" [Менглиев 2004, 48], deb ta'kidlaydi. Sinonim leksemalar sememalaridagi atash va vazifa semalari bir xil bo'lib, ifoda semalari bilan o'zaro farqlanadi. Masalan, diplomat, elchi, vakil sinonimik qatorini kuzataylik. Qatordagi leksemalarning leksikografik tavsifi quyidagicha:

DIPLOMAT I Ifr. diplomate < yun. Diploma — ikki buklangan varaq, hujjat. 1. Chet mamlakatlar bilan rasmiy aloqa qilish yoki muzokaralar olib borish uchun maxsus tayyorgarlik ko'rgan va shunday ishlar uchun o'z hukumati tomonidan vakil qilib tayin etilgan lavozimli kishi.

2 s.t. Ish, gap, muomalada usta, mohir kishi [ЎТИЛ 2007, 624].

ELCHI 1 dip. Bir suveren davlatning boshqa bir suveren davlatdagi diplomatik vakillarining eng katta martabasi, unvoni va shu unvonga ega bo'lgan shaxs. Favqulodda va muxtor elchi.

2 tar. Shoh tomonidan biror topshiriq bilan yuborilgan kishi. [ЎТИЛ 2007, 34].

VAKIL [a. j — ishonchli, vakolatli shaxs] 1 Biror kishi, muassasa, tashkilot va sh. k. nomidan ish ko'rishga vakolati bo'lgan, uning manfaatlarini ko'zlovchi va himoya qiluvchi shaxs.

2. Biror davlat yoki tashkilotning vakolati bilan o'zga ellarda uning nomidan ish ko'ruvchi, uning manfaatlarini himoya qiluvchi lavozimli kishi, elchi. Diplomatik vakil. Muxtor vakil.

3. Biror soha, ijtimoiy guruh, jamiyat va sh. k. ga mansub kishi; namoyanda [ЎТИЛ 2007, 436]

Qatordagi barcha leksemalarning atash semalari aynan, farqlovchi jihat esa ifoda semalaridir. *Diplomat* "fransuzcha", "rasmiy", *elchi* "o'z qatlam", "vakillikning eng yuqori martabasi", *vakil* "arabcha", "ishonchlilik" belgilariga ko'ra farqlilik kasb etadi.

Ko'p sememali leksemalar ma'nolari ham sinonimik munosabatda yuzaga chiqadi. Buni quyidagi diplomatiya terminlari ma'nodoshlik munosabatida ham ko'rish mumkin: hamkorlik, sheriklik, it-

tifoqchilik. Ushbu paradigmatic qatorning dastlabki ikkita leksemasi ko'p sememali bo'lib, ko'p sememali leksemalar har bir sememasi bilan alohida ma'nodoshlik qatoriga mansub bo'la oladi. Hamkorlik, sheriklik leksemalari o'zlarining o'zbek tilining izohli lug'atida tavsiflangan ikkinchi sememalari asosida sinonimik qator hosil qilyapti. Bundan tashqari, mazkur leksemalar sirasidagi *hamkorlik* ma'noviy tarkibidagi 1-sememasi vositasida hamkasaba leksemasi bilan ma'nodoshlik munosabatida bo'ladi. Bunda *hamkasaba* ham ko'p sememali leksema sifatida o'zining 1-sememasi bilan ishtirok etadi. Xuddi shuningdek, *shiriklik* leksemasi 1-sememasi orqali *o'rtoqlik* leksemalari bilan sinonimik munosabatda bo'la oladi.

Leksemalar ma'nodoshlik qatorida bir so'z dominant hisoblanib, boshqalari dominant leksema atrofida birlashadi va ma'nodoshlikni yuzaga keltiradi. "Sinonimik guruhdagi dominanta har jihatdan adabiy me'yor talabiga javob beradigan so'z hisoblanadi. Masalan, u emotsional bo'yoq va uslubga nisbatan befarq (neytral) bo'ladi, belgining me'yoriy darajasini ifodalaydi va h.k." [Хожиев 2010, 129]. Leksemaning dominantligi shu xususiyatga ko'ra belgilanadi. Dominanta leksema istalgan vaziyatda o'z ma'nodoshlarini almashtira oladi hamda ma'nodoshlik qatori mansub bo'lgan sistema bilan qatorni bog'lab turadi. Xususan, hamkor, sherik, ittifoq sinonimik qatorida *hamkor* leksemasi; *ittifoq, sulh, kelishuv* ma'nodoshlik paradigmasida *ittifoq* leksemasi; *Kelishuv, shartnoma, bitim* qatorida *kelishuv* leksemasi dominanta mavqeyida kelib, o'z paradigmatic qatorlarini sistemaning lug'aviy guruhlari bilan bog'lab turuvchi vositadir. *Kelishuv* dominantasi o'z paradigmasini "ittifoq" semantik guruhiga birlashtirsa, *ittifoq* o'zi mansub qatorni "hamkor" semantik guruhiga birlashtirishga xizmat qiladi. *Hamkasaba, o'rtoqlik* dominanta leksemalari ham xuddi shunday halqa vazifasini bajaradi. Tabiat va jamiyatning o'zgarishi asosida paradigmalar tarkibi ham o'zgarib turadi. Shunga ko'ra leksemalarning ma'nodoshlik qatori ochiq hisoblanadi. Lingvistikada sinonimiya hodisasidagi mazkur holatga qator munosabatlar bildirilgan: "...sinonimlar sistemasining taraqqiyoti jarayonida ikki hodisa kuzatiladi:

1) lug'aviy ma'noli so'zning paydo bo'lishi yoki tilda mavjud bo'lgan so'zning yangi ma'no kasb etishi bilan yangi sinonimik guruh yuzaga keladi;

2) tildagi biror so'zning iste'moldan chiqishi, ko'p ma'noli so'zning biror ma'nosini yo'qotishi bilan sinonimik guruh yo'qoladi yoki sinonimik guruhning tarkibi qisqaradi" [Хожиев 2010, 130].

Mazkur hodisaning har ikkalasini ham o'zbek tili diplomatik

terminlar tizimida kuzatishimiz mumkin. Aytish joizki, diplomatiya terminlari sistemasida semantik munosabatning sinonimiya ko'rinishi alohida tabiatga ega.

3. O'zbek tili diplomatiya terminlari tizimida partonimiya.

Partonimik munosabat leksemalararo ma'noviy munosabatlarning bir turi. Leksemalararo partonimik munosabatning mavjudlik va amal qilish yo'llari bir necha lingvistlar tomonidan tadqiq etilgan [Берматов, Неъматов, Расулов 1989, 35-40]. Borliqdagi narsa-buyum, predmetlar butunligi va ularning tarkibiy qismlari, bo'laklari munosabati leksemalararo butun-qism munosabati asosida oydinlashtiriladi. Borliq elementlarining umumiy qurilish qonuniyati bo'laklarga ajraluvchanlik, tarkibiy murakkablik hisoblanadi va bu ong orqali lisonda aks etadi. Giperonim-giponimlar singari butun-bo'lak munosabati ham nisbiy xarakterda bo'lib, butun bo'laklarga tamoyilida bo'linaveradi.

Partonimik munosabat diplomatiya terminlari sistemasi uzvlariaro qanday maqomga ega ekanini quyida ko'rib chiqamiz. Undan avvalroq esa mazkur munosabat haqidagi fikrlarimizni to'ldirish maqsadida B.Mengliyev hamda A.Sobirovlarning qarashlarini keltirishni joiz deb bildik:

“Partonimik munosabatli semantik guruhning ham o'ziga xos xususiyatlari mavjud: 1) partonimlar ham o'ziga xos paradigma; 2) partonimik guruhda dominanta leksema mavjud bo'lib, u partonimlarni o'z atrofiga birlashtiradi. Yuqori butunlikka esa uning o'zi mansub bo'la oladi; 3) partonimik guruh ham har doim ochiqdir” [Менглиев 2005, 128].

A.Sobirov partonimik munosabat yuzasidan quyidagi fikrlarni qayd etadi: “Tilni real borliqning o'ziga xos in'ikosi ekanligini hisobga olgan holda xolo-meronimik munosabatlarning ikki turini ajratish mumkin:

a) tabiiy holdagi butun-bo'lak munosabatlari: *osmon – quyosh, oy, yulduzlar; tog' – jar, ungur, g'or, cho'qqi, so'qmoq, jilg'a; bir – yarim, chorak, nimchorak;*

b) sun'iy tarzda hosil qilingan butun-bo'lak munosabatlari. Bunga inson tomonidan yaratilgan barcha qurilmalar misol bo'la oladi. Masalan, *mashina xolonimi radiator, g'ildirak, rul, resor, akkumlyator, motor, svecha, pompa, eshik, salon, fara, nomer* kabi yuzlab meronimlardan tashkil topadi” [Собиров 2004, 144].

Diplomatiyada katta ahamiyatga ega chegara va uning qism-

larini ifodalovchi leksik birliklar bilan ularning denotatlari o'rtasida dialektik birlik kategoriyasi mavjud bo'lib, suniiy holdagi butun-bo'lak munosabati diplomatiya terminlari sistemasida o'z aksini ko'rsatgan.

Partonimik munosabatli mazkur paradigmani hudud, davlat chegaralari, ichki hudud, yaxlitlik, geosiyosat, hududdan tashqari hududiylik, xalqaro zona kabi leksemalar bilan yanada boyitish mumkin. Chunki mazkur lug'aviy birliklar moddiy asosga ega denotat va uning qismlari, bo'laklari ifodalovchisi sifatida paradigma tarkibiga bevosita kirishga haqlidir. Moddiy borliqdagi denotatlar va ular o'rtasidagi munosabatlar bilan zich bog'langanlik bunday paradigmaning tuzilish asosidir. Keltirilgan paradigmadagi *chegara*- totonim (xolonim), boshqa leksemalar esa butunning qismlari partonim (meronim) hisoblanadi. Paradigmadagi partonimlar qism, bo'lak mavqeyida bo'lganliklari tufayli ham "xalqaro munosabat semantik mikroguruhi"ga to'g'ridan-to'g'ri bog'lana olmaydi, faqat butun nom orqali diplomatiya terminlari tizimiga aloqador bo'ladi. Demak, dominantlik partonimik munosabat asosida muhim ahamiyat kasb etadi.

4. O'zbek tili diplomatiya terminlari tizimida antonimiya.

Leksemalarning antonimlashuviga olib keladigan omil sifatida sistema leksemalari sememalarining umumiy, birlashtiruvchi semalariga asosan alohida guruh tashkil qilish barobarida, ayrim belgilariga ko'ra farqlanishi, ana shu farqlilik ziddiyatning, qarama-qarshilik darajasiga chiqishi qaraladi.

Borliqdagi barcha narsa, voqeylik bir-birini taqozo etuvchi va inkor etuvchi jihatlarga ham ega bo'ladi. Mazkur jarayonlarda dialektikaning inkorni inkor va qarama-qarshiliklar birligi qonuni aks etadi. Bunday munosabat bilvosita lisonda ham aks etadi. Aytish mumkinki, leksik sath birliklari orasida bu jihat yaqqol namoyon bo'ladi.

Til birliklarining o'zaro zid munosabatdagi ma'nolari asosida guruhlanishiga antonimiya deyiladi. Bu hodisa ikkita til birligi orasidagi munosabatga ko'ra yuzaga chiqadi [Турсунов 1992, 120]. Antonimlik munosabat biri ikkinchisining aksi bo'lgan voqeylikni ifodalaydigan til birliklari o'rtasida mavjud bo'lganligi sabab har qanday leksema antonimlik munosabatiga kirishavermaydi. Antonimik munosabat asosida ma'no jihatidan qarama-qarshilik darajasiga yetgan leksemalar turishi qator olimlar tomonidan e'tirof etilgan.

Antonimiyaning semantik munosabat sifatida qaralishiga sabab unda sememalar munosabati hal qiluvchi ahamiyatga ega

bo'lganligidir.

Diplomatiya termino sistemasida *vakolatli-vakolatsiz, tartib olmoq-hadya qilmoq, taraqqiyot-inqiroz, qonuniy-noqonuniy, rioya qilmoq-rioya qilmaslik, qo'shilish-qo'shilmaslik, dushman-do'st, bo'ysinish-bo'ysinmaslik* singari leksik birliklar antonimlikni yuzaga keltirmoqda.

Yuqoridagi antonimlar sememalarining tabiatini semik tahlil metodikasi bilan o'rgansak, quyidagi ko'rinishga keladi: ideografik semalar yig'inida antonim deb belgilangan leksemalarning (sememalarning) bir semasi zid mazmunli bo'lib, boshqa sema(lar)i esa aynan bo'ladi. Masalan, *dushman-do'st* leksemalari o'zaro antonim juftlikdir. Bu leksema sememalaridagi arxisema "munosabat darajasi" bo'lsa, "salbiylik", "ijobiylik" semalari o'zaro zid belgisi bo'lib, antonimik munosabatni shakllantirmoqda. Diplomatiya nuqtai-nazardan leksemalarning ana shu umumlashtiruvchi va farqlovchi semalari asosida *dushmanlik*ni "mamlakatlar orasidagi munosabatning salbiyligi" deb, *do'stlik*ni esa "davlatlar orasidagi munosabatning ijobiyligi" deb tavsiflaymiz. Antonimlarni bitta paradigmmaga birlashtiruvchi integral semalar ham antonimlar sememasidagi differensial semalar qatorida teng qiymatga ega.

Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa qilish mumkinki, lisoniy birliklar inson tug'ilib, voyega yetishi jarayonida shakllanib, shaxs ongida mujassamlashib boradi. Ular kishilar ongida muayyan paradigmalarni tarzida mavjud bo'ladi. Bunday paradigmalarni, ularning yashash qonuniyatlarini ochish, belgilab berish vazifalari haligacha to'liq ochilmagan bo'lib, kishi ongida yashovchi leksik birliklarning mohiyati, yuzaga kelish va amal qilish qonuniyatlarini jamiyatda mavjud yo'nalishlar, sohalar tushunchalari asosida ochib berish tadqiqotchilar oldida turgan vazifalardan hisoblanadi. Biz tadqiqotimizda inson ongida mavjud bo'lgan diplomatik tushunchalarni aks ettiruvchi leksik birliklarning paradigmatic qatorlarini belgilashga, inson ongida anglatgan mazmuniy mundarijasiga, ularning nutqiy voqelanishi hamda qo'llanishi, semantik munosabatlarini antonimik, partonimik, sinonimik, giponimik, graduonimik nuqtayi-nazardan yoritdik.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, lisoniy birliklar inson tug'ilib, voyega yetishi jarayonida shakllanib, shaxs ongida mujassamlashib boradi. Ular kishilar ongida muayyan paradigmalarni tarzida mavjud bo'ladi. Bunday paradigmalarni, ularning yashash qonuniyatlarini ochish,

belgilab berish vazifalari haligacha to'liq ochilmagan bo'lib, kishi ongida yashovchi leksik birliklarning mohiyati, yuzaga kelish va amal qilish qonuniyatlarini jamiyatda mavjud yo'nalishlar, sohalar tushunchalari asosida ochib berish tadqiqotchilar oldida turgan vazifalardan hisoblanadi.

Adabiyotlar

- Бегматов, Э., Неъматов, Х., Расулов, Р. 1989. "Лексик микросистема ва унинг тадқиқ методикаси (систем лексикология тезислари)". *Ўзбек тили ва адабиёти* Тошкент.
- Раҳматуллаев, Ш. 2006. *Ҳозирги адабий ўзбек тили*. Дарслик. Тошкент: Университет.
- Собиров, А. 2004. *Ўзбек тилининг лексик сатҳини системалар системаси тамойили асосида тадқиқ этиш*. Тошкент: Маънавият.
- Ҳожиёв А. 1974. *Ўзбек тили синонимларининг изоҳли луғати*. Тошкент: Ўқитувчи.
- Расулов, Р. 1995. *Ўзбек тили систем лексикологияси асослари*. Тошкент: Ўқитувчи.
- Менглиев, Б. 2004. *Ҳозирги ўзбек адабий тили*. Қарши.
- Ўзбек тилининг изоҳли луғати*. 2007. I жилд. Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси.
- Ўзбек тилининг изоҳли луғати*. 2007. V жилд. Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси.
- Ўзбек тилининг изоҳли луғати*. 2007. V жилд. Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси.
- Ҳожиёв, А. 2010. *Ўзбек тили морфологияси, морфемикаси ва сўз ясалшининг назарий масалалари*. Тошкент: Фан.
- Қиличев, Б. 1997. *Ўзбек тилида партонимия*: Филол. фанлари номз. ... дисс. Тошкент.
- Менглиев, Б. 2005. *Ҳозирги ўзбек адабий тили*. I қисм. Қарши.
- Турсунов У. ва бошқ. 1992. *Ҳозирги ўзбек адабий тили*. Дарслик. Тошкент: Ўзбекистон.

Semantic relations in the system of diplomatic terms of the Uzbek language

Sanjar Mavlyanov¹

Abstract

This article discusses the semantic relations between groups and lexemes in the system of diplomatic terms of the Uzbek language in order to further complement and improve the results achieved in Uzbek linguistics. The system of diplomatic terms of the Uzbek language is also a system with its own structure and different linguistic lexemes. Determining the lexical-semantic relationship of lexemes and groups of lexemes belonging to this system helps to reveal the systemic features of the lexicon of the Uzbek language. This article describes the paradigmatic series of lexical units that reflect the existing diplomatic concepts in human mind, the content of meaning, their speech events and applications, semantic relations in antonymic, paronymic, synonymic, graduonymic terms.

Key words: *diplomatic term, lexeme, lexical-semantic relations, antonymy, synonymy, paronymy, antonymy, graduonymy.*

References

- Begmatov, E., Ne'matov, H., Rasulov, R. 1989. "Leksik mikrosistema va uning tadqiq metodikasi (sistem leksikologiya tezislari)". *O'zbek tili va adabiyoti* Toshkent.
- Rahmatullaev, Sh. 2006. *Hozirgi adabiy o'zbek tili*. Darslik. Toshkent: Universitet.
- Sobirov, A. 2004. *O'zbek tilining leksik sathini sistemalar sistemasi tamoyili asosida tadqiq etish*. Toshkent: Ma'naviyat.
- Hojiev A. 1974. *O'zbek tili sinonimlarining izohli lug'ati*. Toshkent: O'qituvchi.
- Rasulov, R. 1995. *O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari*. Toshkent: O'qituvchi.
- Mengliev, B. 2004. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Qarshi.
- O'zbek tilining izohli lug'ati*. 2007. I jild. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
- O'zbek tilining izohli lug'ati*. 2007. V jild. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
- O'zbek tilining izohli lug'ati*. 2007. V jild. Toshkent: O'MI.
- Hojiev, A. 2010. *O'zbek tili morfologiyasi, morfemikasi va so'z yasalishining nazariy masalalari*. Toshkent: Fan.
- Qilichev, B. 1997. *O'zbek tilida partonimiya*: Filol. fanlari nomz. ... diss. Toshkent.
- Mengliev, B. 2005. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. I qism. Qarshi.
- Tursunov U. va boshq. 1992. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. Darslik. Toshkent: O'zbekiston.

¹Sanjar D. Mavlyanov – PhD student, Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navo'i.

E-mail: sanjarmavlyanov18@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4705-7165

For citation: Mavlyanov, S.D. 2022. "Semantic relations in the system of diplomatic terms of the Uzbek language". *Uzbekistan: Language and Culture* 1: 45-54.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda “tarjima muallifniki”

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s).

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([ ]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([ ]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 31.03.2022-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garnituras.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.